

فرهنگ آموزش و پژوهش تفاوت‌ها اقدام پژوهی و درس پژوهی

فرهنگ آموزش و پژوهش بیش از پیش مورد توجه صاحب‌نظران، پژوهشگران آموزشی و اندیشمندان عرصه‌ی علوم تربیتی و روان‌شناسی است. ادعا می‌شود، هرگونه تغییر و تحولی در فرهنگ مدرسه و کلاس باید به معلم و «معلمی» متوجه و متمرکز باشد. کیفیت نظام آموزشی به کیفیت معلم و معلمی بستگی دارد و اگر به تغییر و تحول فرهنگ معلمی می‌اندیشیم، باید تدریس و «معلمی» معلم را اصلاح و بهبود ببخشیم. این نکته منوط به آموزش‌گری و پژوهش‌گری خوب معلم است. معلمی که خوب تحقیق کند، خوب یاد می‌گیرد و خوب یاد می‌دهد. «معلم یادگیرنده» «دانش‌آموز یادگیرنده» تربیت می‌کند و «معلم پژوهنده» «دانش‌آموز پژوهنده» پرورش می‌دهد.

آموزشی (پرورشی) هستند و به‌ویژه با فرایند آموزش و یادگیری سروکار دارند، می‌توانند برای شناخت مسائل (مشکلات) مبتلا به آموزشی (پرورشی) و پی بردن به راه‌های کاهش این مسائل (مشکلات) اقدام‌پژوهی را به‌طور انفرادی و گروهی به‌کار برند. برخی‌ها از اقدام‌پژوهی به‌عنوان «پژوهش مشارکتی معلمان» نام برده‌اند و آن را «معلم پژوهنده» نامیده‌اند. در این خصوص می‌توان گفت، اگر به اقدام‌پژوهی و درس‌پژوهی از این منظر نگاه کنیم، درس‌پژوهی هم مشارکت فعال معلمان را می‌طلبد و شباهت این دو از این جنبه بسیار زیاد است. سرکار آرائی (۱۳۷۸) اولین بار عنوان مطالعه‌ی درس (درس‌پژوهی) به «پژوهش مشارکتی معلمان در کلاس» را به‌عنوان یک ایده برای بهسازی آموزش و غنی‌سازی یادگیری معرفی کرده است و درباره‌ی چیستی درس‌پژوهی این‌گونه آورده است: درس‌پژوهی (مطالعه‌ی درس) الگوی عملی بازبینی مداوم الگوهای ذهنی و بازاندیشی مشارکتی عمل کارگزاران آموزشی و الگویی مؤثر برای بهبود مستمر آموزش در مدرسه است (سرکار آرائی، ۱۳۹۳: ۳۳). این الگو به‌مثابه روش نوین پژوهش در عمل (اقدام‌پژوهی) و هسته‌های کوچک تحول در آموزش، در گسترش پژوهش و تولید دانش حرفه‌ای در مدرسه (و کلاس) به معلمان کمک می‌کند. به‌علاوه، بر فرایند یادگیری گروهی

اقدام‌پژوهی بهبود و بهسازی فرایند آموزش و یادگیری است. اقدام‌پژوهی (پژوهش در عمل) هدفش توصیف شرایط یا پدیده‌های مربوط به نظام آموزشی است. با استفاده از اقدام‌پژوهی می‌توان موقعیت‌های نامعین ملموس مربوط به اقدام‌ها و عملیات آموزشی را مشخص کرد و در بهبود آن‌ها کوشید (بازرگان، ۱۳۹۵: ۸۴). در واقع، بهبود و بهسازی فرایند آموزش و یادگیری یکی از اهداف اقدام‌پژوهی است، ولی درس‌پژوهی به «درس» (Lesson) و بازاندیشی عمل در کف کلاس درس توجه و تأکید دارد. به نظر می‌رسد، هر کسی که در نظام آموزشی دست‌اندرکار است، می‌تواند «اقدام‌پژوه» باشد، ولی درس‌پژوهی فقط توسط معلم شدنی است. برای مثال، مدیر، معاون، مربی پرورشی، مدیران حوزه‌ی ستادی، مدیران میانی، مدیران اجرایی و سرایدار (خدمتگزار) می‌توانند به‌شناسایی و حل مسائل (مشکلات) مبتلا به خود بپردازند، ولی درس‌پژوهی را فقط معلم می‌تواند انجام بدهد. بنابراین، هر یک از افرادی که در نظام آموزشی دست‌اندرکار فعالیت‌های

روش‌های آموزش و پژوهش هم از آسمان (برج عاج) نظر و نظریه (تئوری) به میدان عمل (زمین) و اقدام نزول کرده‌اند و هرگونه نظریه وقتی ارزشمند است که در میدان عمل و اقدام به‌کار آید و به تعبیر نگارنده، در «کف کلاس درس» یاری‌گر معلم در معلمی و تدریس باشد. اقدام‌پژوهی و تدریس‌پژوهی (تدریس‌کاوی) دو روش و ایده‌اند که می‌توانند در کلاس و مدرسه، در فرایند بهبود و بهسازی آموزش و یادگیری به معلم کمک کنند. در این نوشتار نیم‌نگاهی به اقدام‌پژوهی و درس‌پژوهی خواهیم کرد و سپس به شباهت‌ها و تفاوت‌های آن‌ها می‌پردازیم.

نیم‌نگاهی به اقدام‌پژوهی و درس‌پژوهی

اقدام‌پژوهی و درس‌پژوهی می‌توانند در شناسایی و بهبودی مسائل (مشکلات) آموزشی مدرسه و کلاس درس به کلیه‌ی کارگزاران آموزشی کمک کنند. اگرچه هر دو با اهداف و شرایط متفاوتی پژوهش معلم و معلمی را رقم می‌زنند، ولی هدف

۷. خیلی جزئی و محدود است.
۸. گروهی (تیمی) است.
۹. طرح درس و راهنمایی عمل خاصی است.
۱۰. بر غنی‌سازی فرایند آموزش و یادگیری تأکید می‌کند.
۱۱. به برنامه‌ی درسی توجه می‌کند.
۱۲. مبتنی بر برنامه‌ی درسی است.
۱۳. هدف اساسی آن یادگیری معلم است.

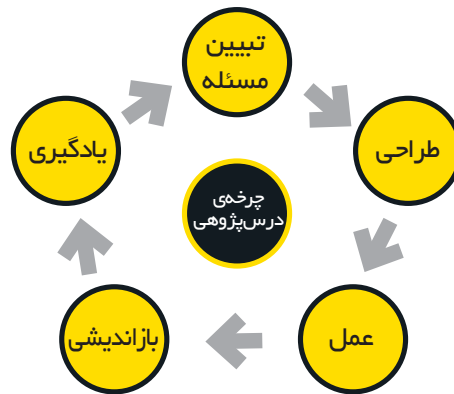
اقدام‌پژوهی

۱. عزیمت تئوری و عمل است.
۲. هدف از آن انجام پژوهش در حین عمل است.
۳. ماهیت آن تفسیر داده‌هاست.
۴. به بهسازی فرایند آموزش و نتیجه‌ی بهتر می‌انجامد.
۵. در همه‌جا و هر سازمانی قابل اجراست.
۶. بیشتر سیستماتیک است.
۷. گسترده است.
۸. فردی هم اجرا می‌شود.
۹. راهنمای عمل خاصی ندارد.
۱۰. در آن شناخت مسئله و بهسازی عمل در مدرسه و سازمان‌ها مورد توجه است.
۱۱. در آن شناخت مسئله و کاربرد یافته در محل کار مورد توجه است.
۱۲. به برنامه‌ی درسی کاری ندارد.
۱۳. هدف عمده‌ی آن شناسایی و حل کاربرد آن در عمل است.

نتیج‌گیری

درس‌پژوهی و اقدام‌پژوهی دو ایده و روش برای بهسازی و بهبود آموزش و یادگیری در مدرسه و کلاس درس هستند که اگرچه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی دارند، ولی هر دو یاری‌گر معلم در معلمی و رویکردی برای تغییر و تحول در مدرسه و کلاس درس محسوب می‌شوند. ■

اصل و منابع این مقاله را می‌توانید در سایت eb.roshdmag.ir پیدا کنید.

الگوی تدریس‌پژوهی (درس‌پژوهی) برگرفته از سرکار آرائی، ۱۳۹۴

و بهسازی مستمر (تدوین برنامه، اجرا، بازبینی، یادگیری و ترویج یافته‌ها) مبتنی است و فرصتی برای سهیم شدن کارگزاران آموزشی (به‌ویژه معلمان) در تجربه‌های یکدیگر فراهم می‌آورد.

۹. نیازمندی به نقادی فعال و متفکرانه (تفکر انتقادی)

۱۰. مهم بودن زمان و نتیجه

۱۱. متمرکز بودن بر مسائل واقعی مدرسه و کلاس

۱۲. کاربرد یافته‌ها و نتایج آن‌ها در عمل

شباهت‌های درس‌پژوهی و اقدام‌پژوهی

۱. کمک به توسعه و پرورش حرفه‌ای
۲. مشارکتی بودن
۳. گروهی (تیمی) بودن (تأکید بر کار جمعی)
۴. چرخه‌ای (گردشی) بودن
۵. شروع با معلم
۶. پژوهشی بودن که با سؤال و مسئله شروع می‌شوند.
۷. کمک کردن به ترویج و گسترش علم
۸. کنار هم نگاه داشتن معلم تازه‌کار و

تفاوت‌های درس‌پژوهی و اقدام‌پژوهی

اقدام‌پژوهی

درس‌پژوهی

۱. نقطه‌ی عزیمت عمل است.
۲. هدف آن پرورش حرفه‌ای معلم است.
۳. ماهیت آن بازاندیشی (تفکر) است.
۴. به بهسازی کلاس درس می‌انداشد.
۵. فقط در کلاس و مدرسه قابل اجراست.
۶. بیشتر ارگانیک و کمتر سیستماتیک است.